

Porträtt av ett misslyckat parti

av Carl Bildt

Det var sannolikt inte Gunnar Heckscher det var fel på. Hans olycka var att bli ordförande för ett misslyckat parti som ingen skulle kunna leda.

Att påstå att det är överskott på bra böcker om politik i Sverige är att begå våld på sanningen. Och inte minst gäller detta försök att blicka bakåt och se vad som egentligen hänt.

Nu har dock Tommy Möller kommit ut med en bok om partiledaren Gunnar Heckscher som tydligt bryter det mönstret. Skall man göra en lista på tiotalet läsvärda böcker om det senaste halvseklets svenska politiska historia kommer denna bok med all säkerhet att komma med.

På ytan handlar Möllers bok om en misslyckad partiledare. Gunnar Heckschers år som partiledare mellan 1961 och 1965 kom att bli problematiska i flera avseenden. Men den som efter noggrann läsning lägger boken åt sidan finner nog att den handlar mer om ett misslyckat parti än om en misslyckad ledare.

Oftast skrivs partiets historia som deras ledares historia. Och alldeles utan betydelse är partiledarna förvisso inte, inte minst i sin funktion av det främsta ansiktet utåt för det som ett parti under ett visst skede försöker att uppnå. Men i en djupare mening är partiernas historia snarare dess idéers historia. Det är hur partierna förmår att formulera och föra fram de idéer som formar sin tids utveckling som ytterst avgör om de är framgångsrika eller inte.

Det var i detta djupare avseende som Gunnar Heckschers period som partiledare blev ett misslyckande. Under 1950-talet hade radioålderns framgångsrike Jarl Hjalmarsson fört partiet framåt i en serie av val, men i den kraftmätning 1960 som man hade hoppats så mycket på misslyckades man trots detta med det efterlängtdade regimskiftet.

TAKTIK...

Det var den inte alltför remarkabla bakstötten 1960 som förde in dåvarande högern i en malström av taktiserande och splittring som skulle komma att dominera betydande delar av 1960-talet, och det var denna situation som Gunnar Heckscher hade att hantera. Möller citerar Gösta Bohmans skildring av denna sorgliga period när Gösta konstaterar att ingen förmodligen hade lyckats att vara framgångsrik partiledare under dessa omständigheter.

I media talades om en djup motsättning mellan mörkblå och ljusblå krafter i partiet. I sak fanns betydande taktiska motsättningar om hur det borgerliga samarbetet, och då inte minst fenomenet Medborgerlig Samling i Malmö 1964, skulle hanteras. I grunden låg en skillnad mellan dem som såg partiets främsta uppgift att vara ett ankarfäste i en tid då alltför mycket höll på att förändras – detta var den framflytande kulturradikalismens år – och de som såg nödvändigheten av en anpassning till en delvis förändrad tidsålder.

...ELLER IDÉER

Det slående är att det mesta handlade om taktik, och mycket lite om idéer. Även om det är djärvt att våga generaliseringar skulle jag nog vilja påstå att taktikdominerade perioder alltid leder till problem, medan idédominerade diton i alla fall har förutsättningar att leda till framgång. Ett parti inspirerar inte främst genom sin taktiska färdighet, utan genom sin idémässiga övertygelse.

Gunnar Heckscher var i de flesta avseenden en annorlunda politiker. Han kom från ett hem naturligt dominerat av den intellektuelle giganten Eli Heckscher, men också av ett umgänge som omfattande det mesta av vad den tiden hade att bjuda av intellektuellt orienterade debattörer. Möller återger hur Bertil Ohlin hävdade att han lärt känna Gunnar redan innan denna unge man ens hade lärt sig att tala. Och Heckschers utmanare i partiledarvalet 1961 Leif Cassel kom självfallet från exakt samma miljö, och till betydande del samma middagsbord och konversation.

Han var intellektuell och akademiker framför allt. Professor i statskunskap i Uppsala i rekordunga år. Och därefter ovanpå detta en karriär i politiken fram till partiledarskapet.

Därefter – men det ligger utanför boken – fortsatte karriären. Gunnar blev framgångsrik ambassadör i först New Delhi och Tokyo, författade böcker om dessa delar av världen som fortfarande förtjänar att läsas, och blev efter sin hemkomst efterfrågad ordförande i viktiga samhällsutredningar inte minst på författningsområdet.

Och därtill kom att han under dessa år också återknöt kontakten med sitt gamla parti. Jag tillhörde dem som högt uppskattade middagar, luncher och samtal med den alltid kloke Gunnar Heckscher, och imponerades av hans ungdomliga engagemang i ett debattklimat på 1980-talet som genom sin idéinriktning nog tilltalade honom mer än vad som hade varit fallet på 1960-talet. Hans livaktighet då återspeglas inte minst i det material om dialogen mellan de då bägge pensionerade partiledarna Gunnar Heckscher och Gösta Bohman som Möller replierar en hel del på i sin bok.

TAKTISKA FELSTEG

Det är ingen tvekan om att Heckscher som partiledare gjorde taktiska felsteg inte minst i hanteringen av de inre motsättningarna i partiet. Men det förvånar föga den som kände honom. Hans intresse var för idéerna först och främst. Och det är när man ser på idéernas utveckling som det viktigaste som det blir nödvändigt att påtagligt modifiera den också av Möller använda beteckningen på honom som en misslyckad partiledare.

Med all sannolikhet var det taktiskt tveksamt att göra Europafrågan till ett huvudtema i kommunalvalet 1962. Säkert hade Metall-talets djupa europaskepsis då en än solidare förankring i folkmyllan än vad som är fallet i dag. Men för Heckscher handlade det inte först och främst om taktik, utan om vad som var rätt och riktigt i det längre perspektivet,

och han hade svårt att tänka sig ett Sverige som inte helt och fullt var med och försökte att forma den europeiska utvecklingen.

Och med samma sannolikhet var det ett misstag att hantera pensionsfrågan på det sätt som han kom att göra i valrörelsen 1964. Men åter handlade det om övertygelse. Han hade svårt att se att man skulle acceptera att stora grupper ställdes vid sidan av och glömdes bort, och eftersom överskott fanns kunde de användas för dessa socialt rättfärdiga ändamål. Att nästan allt han då sade och föreslog sedan dess visat sig rätt och genomfört är i alla fall historiens bekräftelse på att taktikens primat inte alltid skall accepteras.

Vad Heckscher gjorde med Europafrågan var att föra in ett visionärt element i ett föga visionärt parti, och därmed en fråga som under kommande decennier kom att betyda mycket för att både inspirera och för att locka inte minst yngre människor till partiet. Det är påfallande många av de som burit upp partiet under senare decennier som vittnat om att det var denna fråga före andra som gjorde att just detta parti blev deras parti.

Det är han som före andra har förtjänsten över att moderaterna under lång tid naturligt sågs som Europapartiet före andra i svensk politik. Och det var en viktig del av den bild av ett moderniserings- och framtidsparti som betydde mycket för att föra partiet ur den djupa svacka det kom att hamna i under taktiserandets och anpassningspolitikens 1960-tal.

RESPEKT

Jag vet inte om Gunnar Heckscher var en populär partiledare med de mått som vår tid ständigt använder. Jag tvivlar på det. Men också Möllers bok visar att han var en partiledare som – i alla fall utanför de inre intrigerna – möttes med betydande respekt. Förhållandet med Tage Erlander – en person som Heckscher i och för sig misstrorde – var i grunden gott, och man slås av den närhet som under dessa år fanns i samtalen inte minst om utrikes- och säkerhetspolitiken. Sedan regeringsskiftet 1976 – då den nye oppositionsledaren Palme inte ansåg att han borde tala med den nye statsministern Fälldin – har den traditionen så gott som fullständigt försvunnit.

Tommy Möllers bok handlar om mycket, och inte först och främst om en misslyckad partiledare. Det handlar om en imponerande person, ett mindre imponerande parti, en period av brytning i samhällsdebatt och –utveckling, partiledarskapets villkor, förhållandet mellan intellektuella och politik, en judisk familjs historia och mycket annat. Men i grunden är den – på samma sätt som Olof Ehrenkronas bok om Curt Nicolin – något av en spegel av ett intressant skede i vår moderna politiska historia.

Boken kommer ut när moderaterna firar sitt 100-årsjubileum. Det är alldeles utmärkt. Gunnar Heckscher förtjänar en plats bland de allra främsta som formare och bärare av de idéer som faktiskt lett moderaterna till framgång. Intill sin bortgång kände han en bitterhet över att denna framgång inte kom under de år då han hade partiets formella ledning. Men Möllers bok visar att historien ibland kan bidra till att viss rättvisa skipas.

Carl Bildt är bland annat styrelseordförande i Kreab-gruppen.